

УДК 001.891:7.012

DOI 10.31652/2415-7872-2022-69-100-106

ДМИТРО КОЛОМІЄЦЬ

orcid.org/0000-0003-1966-0837
alla.kolomiets@vspu.edu.ua

кандидат педагогічних наук, професор
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського,
вул. Острозького, 32, м. Вінниця

ОКСАНА МАРУЦАК

orcid.org/0000-0003-0754-6367
ksanamar77@gmail.com

кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського,
вул. Острозького, 32, м. Вінниця

ОЛЕНА ШВЕЦЬ

orcid.org/0000-0001-6126-4462
kafedradesignwork@gmail.com

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
дизайну Національного лісотехнічного
університету України,
вул. Генерала Чупринки, 103, м. Львів

ТЕТЯНА КОЗАК

orcid.org/0000-0002-1085-5235
kafedradesignwork@gmail.com

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
дизайну Національного лісотехнічного
університету України,
вул. Генерала Чупринки, 103, м. Львів

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СФЕРІ ДИЗАЙНУ: АНАЛІЗ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

У статті на основі аналізу наявних публікацій щодо методології дизайн-досліджень з'ясовано методологічні основи дослідницької діяльності у сфері дизайну. Показано, що відсутність нової парадигми, методології та методів дослідження дизайну часто є перешкодою на шляху розвитку науки про дизайн і дизайну як важливої практичної складової людського життя. Проаналізовано різні погляди на методологію наукових досліджень у сфері дизайну. За допомогою опитування студентів-дизайнерів українських ЗВО визначено рівень їхньої готовності до науково-дослідницької діяльності. Продемонстровано ефективність співпраці кафедр дизайну з кафедрами педагогіки та професійної освіти інших ЗВО щодо здійснення наукових досліджень.

Ключові слова: готовність до наукової діяльності, дизайн, методологія дизайн-досліджень, студент-дизайнер.

DMYTRO KOLOMIETS

PhD in Pedagogics, Lecturer,
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynsky State
Pedagogical University
Ostrozshskoho str. 32, Vinnytsia

OXSANA MARUSCHAK

PhD in Pedagogics, Associate Professor at the
Department of Fine and Applied Arts, Vinnytsia
Mykhailo Kotsiubynsky State Pedagogical University
Ostrozshskoho str. 32, Vinnytsia

OLENA SHWETS

PhD in Pedagogics, Associate Professor at the
Department of Design, National Forestry University
General Chuprinka str., 103, Lviv

TETIANA KOZAK

PhD in Pedagogics, Associate Professor at the
Department of Design, National Forestry University
General Chuprinka str., 103, Lviv

METHODOLOGICAL FUNDAMENTALS OF SCIENTIFIC RESEARCH IN THE FIELD OF DESIGN: ANALYSIS OF EUROPEAN EXPERIENCE

The article demonstrates that now the paradigm of design activity has changed significantly. For the designer, the object of research is technology, resources, people's needs, local traditions, world trends, etc. The designer must be able to analyze the structure of problems, identify different solutions, develop algorithms for solving them. Such skills require the designer to have a broad scientific outlook and research skills.

Basing on the analysis of existing publications on the design research methodology, the authors clarify the methodological foundations of research in the field of design. It is shown that the lack of real paradigm, methodology and methods of design research is often an obstacle to the development of the science of design and design as an important practical component of human life. Different views on the methodology of scientific research in the field of design are analyzed. With the help of surveying students-designers of the Ukrainian higher educational institutions the level of their readiness for research activities was determined. The effectiveness of the design departments cooperation with the departments of pedagogy and professional education of other higher educational institutions in the carrying-out of scientific research has been demonstrated.

Key words: readiness for scientific activity, design, methodology of design researches, student-designer.

Дизайн у симбіозі з наукою постачає нові технології і забезпечує випереджувальний характер технологічного прогресу. З іншого боку, дизайн як багатогранна творча діяльність (мисленнєва, художня, проектна, конструкторська, комунікативна, інформаційна, дослідницька) має і сам бути предметом дослідження сучасної філософії, психології, педагогіки, культурології, соціології та інших наук.

Сучасному дизайнеру доводиться більшою чи меншою мірою розв'язувати економічні, екологічні, технологічні, соціальні та психологічні проблеми, а тому ще під час професійної підготовки потрібно формувати в нього потребу наукового пошуку та застосування наукового підходу в розв'язанні професійних завдань. З цією метою у магістерських програмах ЗВО України, які готують дизайнерів, передбачено науково-дослідну роботу студентів, виконання якої здійснюється після вивчення курсу «Методологія наукових досліджень у дизайні». Вивчення цього курсу, як і аналогічних курсів у всіх ЗВО України, передбачає розвиток у магістрантів дослідницьких навичок і формування готовності до науково-дослідної роботи [18].

Проте на практиці студенти дизайнерських факультетів зазвичай під час магістерської підготовки оволодівають знаннями з історичного становлення дизайну в світі, технології й методології дизайну, формоутворення в художньому проектуванні промислових виробів; набувають знань про теоретичні основи і методи дизайну; засвоюють категорії і концепції, пов'язані з розвитком дизайну; освоюють здатність застосування знань і використання методів предметного дизайну в професійній діяльності і в соціальній практиці; вдосконалюють свій професійний рівень шляхом художнього проектування дизайн-об'єктів.

І зовсім незначною мірою, як показують наші спостереження, майбутні дизайнери поглиблюють знання та набувають навичок щодо здійснення науково-дослідних робіт. У той самий час суспільство очікує від дизайнера-магістра здатності творчо застосовувати набуті знання; займатись пошуком, дослідженням, розвитком, генерацією та викладанням нових знань за своїм фаховим напрямом; здійснювати передпроектний аналіз соціально-значущих проблем і процесів у дизайнерській діяльності. Рівень теоретичної та практичної підготовки магістра має забезпечити йому здатність виконувати не лише творчу й художньо-проектну роботу, а й брати участь у розробці інноваційних дизайнерських проектів, організовувати науково-виробничу, науково-дослідну, організаційну педагогічну роботу дизайнерського профілю.

На проблеми застосування наукового підходу у дослідженні та в організації дизайнерської діяльності нині звертають увагу багато науковців. Наприклад, у Німеччині чи не вперше звернули увагу, що дизайнери як практики не прагнуть розширювати базу наукових знань. Більшість дизайнерів рідко публікуються, а наявні публікації часто бувають низької якості. Особливої критики заслуговують, на думку німецьких науковців, конференції з дизайну, де незадовільним є рецензування поданих дизайнерами-дослідниками праць. І навпаки, праці дизайнерів-практиків часто відхиляються, оскільки не відповідають вимогам до написання та оформлення наукових публікацій. [3; 5; 7; 8; 17; 20].

В Україні ми спостерігаємо аналогічні проблеми, але наукова діяльність дизайнерів ще не стала предметом досліджень. Українська дослідниця Н. Чупріна, стверджуючи, що «дизайн є фактично посередником між науково-технічним процесом і людиною, між науково-технічним потенціалом і культурою», визначає соціальну функцію дизайну в науково-промисловому способі формування культури суспільства [1, с.2]. Підтримуючи таке твердження, погоджуємось з Н. Чупріною, що «якість товарів, їх асортимент, техніко-економічні, естетичні та проектно-композиційні показники є втіленням науково-виробничого потенціалу» і що питання про науково-дослідницькі засади дизайн-проекування залишається відкритим і набуває все більшої актуальності [1, с.2]. На думку Н. Чупріної, яка визначила науково-дослідницькі засади дизайнерської діяльності, об'єктом досліджень у сфері дизайну є процес проектування, а одним із головних напрямів вона вважає розробку основних положень змісту процесу проектування об'єктів дизайну та визначення тенденцій його розвитку (удосконалення) [1, с.3].

Науковці з різних країн [9; 10; 21; 22] дійшли висновку, що діяти необхідно в трьох напрямках:

- потрібен кращий доступ до вже опублікованих знань в області дизайну;
- потрібно робити знання більш дієвими;
- потрібно більше і більше досліджень у сфері дизайнерської освіти.

У виданнях різних країн останні 10 років час тривають дискусії про дизайн як науку і як навчальну дисципліну [6]. У Німеччині з'явився термін Designwissenschaft (наука про дизайн) як центр дискусій про те, як дизайнерська дисципліна може зміцнитися з урахуванням нових вимог сучасності. Цей термін в даний час використовується в багатьох установах як частина заяви про прагнення до академічного дизайну в аспірантурі [14]. Ми ж звертаємо увагу на те, що опис у наукових працях природи дизайну та методологічних особливостей дизайнерської діяльності та її результатів, одержаних успішними дизайнерами, розширює теоретичні основи дизайну. А

збагачення теорії дизайну збільшує ймовірність одержання кращих практичних результатів у дизайнерських проєктах.

Проте все ще не вироблена методологія досліджень у сфері дизайнерської діяльності; студенти-дизайнери не готові до здійснення досліджень.

Мета статті – на основі аналізу наявних публікацій щодо методології дизайн-досліджень з'ясувати методологічні основи дослідницької діяльності у сфері дизайну та за допомогою опитування студентів-дизайнерів українських ЗВО визначити рівень їхньої готовності до науково-дослідницької діяльності.

Перетворюючи навколишній світ, дизайнер усе більше концентрується на проблемах філософських, соціальних і політичних, які аналізуються ним у контексті дизайнерської культури, що орієнтується на певні цінності. Тому в сфері дослідницьких інтересів дизайну як культурного феномена постає ряд питань: про сутність і природу цінностей, їх генезис і систематизацію, ієрархію цінностей та їх місце в житті людини, орієнтацію людини у світі цінностей та їх оцінювання. Науковці усього світу пов'язують сучасний дизайн з глобальними проблемами людства, з управлінням і розвитком економіки, з визначенням культурних цінностей, з формуванням соціальної поведінки людей у такому складному й нелінійному розвитку сучасного життя [4; 5].

Загалом науковці-дизайнери прагнуть виходити із своїми дослідженнями на міжнародний рівень, хочуть впливати на інші сфери життєдіяльності людей, бути «конструкторами цінностей і принципів». Проте наукових досліджень у сфері дизайну та дизайн-освіти в усіх країнах дуже мало, а дисертації захищаються вкрай рідко [11; 19; 20]. А це призводить до того, що і в самому дизайні, і в дизайн-освіті рідко застосовується науковий підхід, не розроблені спеціальні експериментальні методи, студентів-дизайнерів не навчають академічному письму. Дослідження Г. Меллес і К. Вольф показали, що для студентів вкрай складною є дослідницька діяльність, оскільки вона має міждисциплінарний характер і потребує вмінь лаконічно й правильно формулювати думку на папері, викладати теоретичний матеріал про практичні речі у чіткій логічній послідовності [20, с.118]. У той самий час, сучасні проблеми дизайнерської діяльності, на які вказують науковці з різних країн [2; 4; 6; 12], визначають багато напрямів наукових досліджень у сфері дизайну.

У статті І. Хорвата порівнюються чотири напрями здійснення досліджень у сфері дизайну: (а) онтологічний (сутність методології дизайну); (б) епістемологічний (які джерела, структура та зміст знання про дизайн); (в) методологічний (які процеси та методи визначають успіх у дизайні) та (г) праксеологічний (до яких проблем застосовувалися методології дизайну та як вони працюють на практиці). Автором представлено три методології побудови дослідження у сфері дизайну: (1) дослідження в контексті дизайну; (2) дослідження на основі дизайн-мислення та (3) дослідження дизайну, засноване на практиці [13, с.152].

Перша методологія підтримує аналітичні дисциплінарні дослідження, спрямовані на розуміння та передбачення, спирається переважно на знання базових дисциплін, використовує дослідні методи цих дисциплін, піддається монодисциплінарним підходам і концентрується на побудові та доказах теорій із суміжних дисциплін.

Друга методологія підтримує аналітичне дисциплінарне та конструктивне оперативне дослідження дизайну шляхом залучення різних проявів дизайн-мислення в дослідницькі процеси як засоби дослідження, інтегрує знання з кількох вихідних областей та піддається міждисциплінарному розумінню, поясненням і прогнозам, але також може генерувати знання, ноу-хау та інструменти рішення проблем.

Третя методологія одержує знання з конкретних практичних процесів проектування, середовища та артефактів і пропагує застосування інтелектуального підходу до вирішення проблем проектування шляхом вивчення та створення загальних принципів, правил і стандартів рефлексивним чином. Загалом три методологічні підходи до досліджень характеризуються зростанням рівня контекстуалізації та підвищенням рівня синтезу знань. Водночас, вони пропонують справжню методологічну платформу для проведення дизайнерських досліджень [13, с.180].

У найширшому сенсі дослідження дизайну означають як людську діяльність, що відображається у всіх дисциплінах дизайну, так і спосіб мислення і дій [2, с.5]. Дослідження дизайну дозволяє створити сукупність знань, заснованих на спостереженнях і міркуваннях. Відмінною рисою дизайнерських досліджень є те, що вони мають подвійну мету. З одного боку, дослідження дизайну прагнуть дати розуміння та теоретичне пояснення всіх явищ, пов'язаних із дизайном. Іншими словами, дослідження дизайну сприяє універсальному розумінню питань та проблем, що відносяться до різних дисциплін дизайну. З іншого боку, це робиться для того, щоб посилити наукову основу у вирішенні проблем дизайну і надати інструменти та методи для практичної діяльності з проектування. Ця двоїстість породжує безліч онтологічних, епістемологічних і методологічних питань, які призводять до суперечок про природу, зміст і структуру дизайнерських знань, а також про методологічні підходи та методи дослідження.

При проектуванні та розробці нових артефактів наукові знання є незамінним засобом вирішення проблем. Отже, дизайн нерозривно пов'язаний з наукою і потребує перенесення наукових знань у практику дизайну. Загалом знання, отримані в результаті фундаментальних досліджень, передаються прикладним наукам. Потім ці прикладні знання використовуються в технологічних інноваціях і, нарешті, після розширення ноу-хау і технічної інформації вони формують основу для розробки продуктів [13, с.181].

Однак не завжди проектні дослідження можна пояснити за допомогою традиційних фундаментальних, прикладних чи операційних категорій наукових досліджень. Дослідження у галузі дизайну специфічні, оскільки вони: (1) фокусуються як на дисципліні дизайну, так і на практиці дизайну одночасно; (2) синтезують знання з багатьох джерел, але також генерують знання самі по собі, (3) будують власне розуміння світу, інтерпретуючи явища в контексті дизайну та (4) створюють ментальні моделі, які відповідають як науковим дослідженням, так і суб'єктивним переживанням [12, с.510].

В наш час продукти та виробничі технології займають особливе становище і відіграють іншу роль, ніж будь-коли раніше. Основна професійна та соціальна проблема більше не у розвитку технологій, а в їх правильному виборі та використанні. Ця аргументація досить сильна в галузі промислового проектування, яка спрямована на досягнення оптимального використання наявних і нових технологій з метою покращення якості обслуговування клієнтів, соціального благополуччя, стійкості та конкурентоспроможності. В даний час домінують та складно переплетені стратегії дизайну, орієнтованого на людину та глобальну реалізацію продукту, передбачають необхідність розробки соціальних технологій.

У поєднанні з необхідністю скорочення часу передавання та використання наукових знань для вирішення соціальних та економічних проблем це тягне за собою інше мислення про природу та методологію дизайнерських досліджень.

Беручи до уваги роль технологій, що змінилася, дизайнерські дослідження можна інтерпретувати як соціально затребуваний місток між фундаментальними науками (такими як математика, фізика, хімія, біологія, фізіологія та психологія) та розробкою промислових продуктів. Знання в галузі фундаментальних наук, отримані в результаті фундаментальних досліджень, є загальними (не контекстуалізованими) та розрізненими (не інтегрованими). З іншого боку, знання, які використовуються в дизайні, є специфічними (залежать від контексту) і мають бути синтезованими.

Більш того, дослідження в галузі дизайну синтезують і контекстуалізують навіть непов'язані між собою галузі знань прикладних наук. Крім того, дослідження в галузі дизайну розширюють наукові знання оригінальними знаннями в галузі дизайну [23]. Проте в методології дизайнерських досліджень залишається проблема, як зробити дослідницьку діяльність у сфері дизайну більш системною, структурованою, послідовною, відтворюваною й такою, що піддається оцінюванню.

За визначенням, методологія дослідження – це теоретично обґрунтована система принципів, методів, процедур і практик дослідження, що застосовується до певної галузі знань. Загалом методологія дослідження охоплює стратегію міркувань, вказує можливий план дослідження (структуру та постановку дослідницьких дій) і методіку проведення дослідницьких дій. Методика дослідження пояснює, які конкретні методи і в якому порядку потрібно застосувати; як розв'язати конкретне дослідницьке завдання; як слід шукати, збирати та опрацьовувати нову інформацію.

Сучасна дизайнерська діяльність в Україні має відповідати орієнтирам розвитку культури європейських держав, світовим тенденціям у дизайні, але й бути національною за своєю суттю. Це вже три вектори досліджень культурологічного спрямування. Крім того, сучасний дизайн неможливий без використання новітніх досягнень науки, техніки і технологій. Тому дизайнер має здійснювати дослідження і в науково-технологічному напрямі. Враховуючи нові соціальні ролі, які відіграє сучасний дизайн у розвитку суспільства, необхідними є дослідження впливу дизайну на економіку, екологію та психологічні особливості сприйняття навколишнього середовища людиною.

Багаторічні спостереження за виконанням дипломних досліджень з проблем дизайну студентами магістратури спонукали нас детальніше оцінити рівень готовності майбутніх дизайнерів до науково-дослідницької діяльності. Взявши за основу опитувальник, який було використано в інших університетах України (педагогічних, технічних, класичних) [16], ми запропонували студентам-дизайнерам здійснити самооцінювання якостей, необхідних дизайнеру-досліднику за 5-ти бальною системою (1 – дуже погано, 2 – погано, 3 – посередньо, 4 – добре, 5 – відмінно), зокрема:

- 1.Рівень теоретичних знань, інтелект.
- 2.Цілеспрямованість (знаю, чого хочу в житті і що для цього потрібно).
- 3.Організованість (умію планувати робочий і вільний час, не відкладаю все на останній момент).
- 4.Старанність (все роблю правильно, вчасно, навіть якщо важко й потрібно затратити дуже багато часу).
- 5.Уміння працювати зі значними обсягами та різними джерелами інформації (книги, архіви, Інтернет).

6. Наполегливість (докладаю всіх зусиль для виконання поставленого завдання).
7. Самопримус (умію примусити себе виконати складне завдання, вмію знайти для цього час).
8. Відповідальність (розумію, що успіх у житті цілком залежить від мене, завжди дотримуюсь обіцянок).
9. Працездатність (можу розумово працювати без перерви впродовж 1-2-3-4-5 і більше годин).
10. Уміння дискутувати, переконувати співрозмовника.
11. Уміння самопрезентації (умію публічно виступати, справити приємне враження на публіку).
12. Уміння викладати думки на папері (писати статті, дипломну роботу).

Підведення підсумків тестування показало, що в усіх групах студентів сумарне значення дванадцяти показників готовності до науково-дослідної діяльності знаходилось у межах 37 – 53 бали з 60 максимально можливих. Максимальним для майбутніх дизайнерів виявився показник «наполегливість» (середнє значення 4,27 бала), а мінімальними – «організованість» (середнє значення 3,09 бали) та «уміння викладати думки на папері» (середнє значення 3,0 бала). Такі результати цілком узгоджуються з висновками науковців багатьох країн про те, що дизайнери не вміють писати [15; 20]. Стосовно ж «уміння працювати зі значними обсягами інформації», то найнижче значення цього показника серед усіх інших студентів різних спеціальностей притаманне саме майбутнім дизайнерам. Це також понижує рівень їхньої готовності до науково-дослідної роботи.

Загалом усереднені значення показників вказують на те, що майбутні дизайнери не готові до здійснення наукової діяльності. Підтвердженням таких висновків є те, що з 231 магістра, яких випустила впродовж останніх 15 років кафедра дизайну Національного лісотехнічного університету України, лише 6 продовжили навчання в аспірантурі: 4 – в галузі мистецтвознавства, 1 – в галузі технології обробки деревини, 1 – в галузі педагогіки. Із цих 6 людей дисертації захистили лише 2. Випускники, які поступили в аспірантуру Львівської національної академії мистецтв і успішно в ній навчалися, так і не вийшли на захист, а нині успішно займаються дизайном інтер'єру та текстилю.

Причинами, які впливають на таку низьку зацікавленість дизайнерів науково-дослідною діяльністю, вважаємо такі: упродовж навчання в магістратурі головна увага приділяється все ж таки практичній стороні дизайнерської діяльності; викладачі рідко пропонують цікаві та актуальні напрями досліджень, які б хотілося магістрантам продовжувати; неспіврозмірна заробітна плата дизайнера-науковця і дизайнера-практика.

Остання із названих причин в Україні є вирішальною. Найбільш успішні дизайнери створюють власні студії, ательє, працюють на відомих фірмах на посадах головних дизайнерів, конструкторів, технологів і мають відносно пристойну заробітну плату. Найкращі студенти, як правило, працюють у галузі предметного дизайну, дизайну середовища, графічного дизайну, живопису; беруть участь у міжнародних конкурсах, виставках у Європі та США. Це дає можливість їх професійної реалізації та забезпечує подальший творчий розвиток. Визнання та матеріальна сторона, на жаль, є найкращими мотиваторами саме для практичної діяльності випускників кафедр дизайну.

Проте, як показав наш власний досвід, неготовність дизайнерів до науково-дослідної роботи, негативно впливає і на якість та успішність їхньої практичної діяльності. Людство потребує нового покоління дизайнерів, які володітимуть міждисциплінарними знаннями про технології, людей і суспільство, а також методами ведення бізнесу, маркетингу та дослідно-експериментальної перевірки нових концепцій і пропозицій у сфері дизайну.

Ще одним чинником, який визначає нові вимоги до якості підготовки дизайнерів, є постійна зміна технологій, матеріалів і модних тенденцій у різних сферах дизайну. А це означає, що професійна підготовка дизайнерів здійснюється в умовах невизначеності і тому часто відстає від запитів споживачів. Тому серед науковців поступово виникає розуміння, що в майбутніх дизайнерів потрібно сформувати аналітико-прагматичне мислення, здатність аналізувати минуле й прогнозувати майбутні напрями розвитку дизайнерських продуктів чи послуг, а це і є основні складові методологічної культури сучасного фахівця в будь-якій сфері.

Особливої уваги в нашому дослідженні було приділено розвитку методологічної культури викладачів дизайну за допомогою організації їхньої науково-дослідної роботи. Було організовано співпрацю між кафедрами дизайну Національного лісотехнічного університету України та кафедрою педагогіки й професійної освіти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Професори з педагогічного університету здійснювали консультування та наукове керівництво з виконання дисертаційних досліджень викладачів з кафедри дизайну. З іншого боку викладачі кафедри дизайну консультували працівників педагогічного університету, які готують майбутніх учителів мистецьких дисциплін і технологій щодо специфіки навчання мистецтву та дизайну. Результатом такої співпраці стали проведення наукових конференцій, семінарів, виставок, а також захисти дисертацій з проблем дизайну та професійної підготовки дизайнерів на теми: «Організаційно-педагогічні засади підготовки майбутніх дизайнерів у вищих навчальних закладах України», «Дипломне проектування як засіб формування готовності майбутніх дизайнерів до професійної діяльності», «Формування професійних умінь молодших спеціалістів-дизайнерів у

процесі фахової підготовки», «Творчий розвиток фахівця з дизайну на засадах компетентнісного підходу у процесі підвищення кваліфікації» та інші, що представлені на сайті ВДПУ http://vspu.edu.ua/index.php?p=specialized_academic_council.

Матеріали дисертаційних досліджень впроваджуються в навчальний процес підготовки майбутніх дизайнерів і майбутніх учителів мистецтвознавства і технологій. Самі дисертації студенти використовують як зразок під час оформлення та написання магістерських дипломних робіт.

Висновок. Як і багато інших професій, дизайн прагне утвердитися як дисципліна, а згодом і як наука. Це передбачає необхідність постійного зростання і розширення системи знань. Незважаючи на численні дискусії щодо доцільності, можливості та методології дизайн-досліджень, незаперечним є факт, що практика дизайну вимагає ґрунтовних дисциплінарних досліджень і теоретичних знань, у той час як наука про дизайн також потребує знання у формі, яка релевантна для практики. Конкретний взаємозв'язок між практикою і дослідженнями дизайну є нині вирішальним моментом розвитку в цій галузі.

Проте відсутність справжніх парадигм, методологій і методів дослідження дизайну часто є перешкодою на шляху розвитку науки про дизайн і дизайну як важливої практичної складової людського життя. Тому ключову роль тут мають зіграти наукові дослідження дизайну. Передбачається, що дизайн не лише досліджуватиме та узагальнюватиме знання з достатньою ретельністю, а й будуватиме свої власні дослідні методології та методи. Для цього необхідна спеціально організована підготовка дизайнерів-дослідників. Тому перспективним напрямом подальших наукових пошуків є вироблення методології дизайн-досліджень, яку можна було б імплементувати в навчальні програми професійної підготовки майбутніх дизайнерів.

Література

1. Чупріна Н. В. Науково-дослідницькі засади дизайнерської діяльності. *Технології та дизайн*. №2 (3) 2012. С.1-8.
2. Barab S., Squire K. Design-based research: Putting a stake in the ground. *The Journal of the Learning Sciences*. 2004. 13(1). P.1-14.
3. Bichler M. Design science in information systems research. *Wirtschaftsinformatik*, 2006. 48(2). P.133–135.
4. Ceschin F., Gaziulusoy I. (Eds.), Introduction to Design for Sustainability: A Multi-level Framework from Products to Socio-technical Systems. Routledge, Oxon, UK. 2020. 188 p.
5. Colomina B., Wigley M. Are We Human? Notes on an Archaeology of Design. Zürich, Switzerland. 2016. 288 p.
6. Cross N. A brief history of the Design Thinking Research Symposium series. *Design Studies*, 2018. Vol.57, pp. 160–164.
7. Dickinson J. I., Marsden J. P., Read M. A. Empirical design research: Student definitions, perceptions, and values. *Journal of Interior Design*, 2007. 32(2): P.1–12.
8. Durling D. Discourses on research and the PhD in design. *Quality Assurance in Education*, 2002. 10(2). P.79–85.
9. Frascara J., Noël G. What's Missing in Design Education Today? *Visible Language*, 46 (2012), pp. 36-56.
10. Frascara J. Design and Design Education: How Can They Get Together? *Art, Design and Communication in Higher Education*, 16 (2017), №1, pp. 125-131.
11. Frayling C. Research in Art and Design. *Royal College of art Research Papers*, 1993, 1(1), P.1-5.
12. Friedman K. Theory construction in design research: Criteria: Approaches, and methods. *Design Studies*, 2003, 24(6) P.507-522.
13. Horváth I. A treatise on order in engineering design research. *Research in Engineering Design*, 2004, 15(3). P.151-185.
14. Hugentobler H. K. Design als Handlungsweise. *Designwissenschaft und Designforschung: Ein einführender Überblick*, Luzern. 2010, S. 11–16.
15. Janjamlah T., Kaewlai P. Design Research Methodology: Knowledge Inquiry Through Constructive Design Research. *JARS – Journal of Achitectural / planning Research and Studies*. 2020. 17(1). P.91-102.
16. Kolomiets A.M., Gromov I.V., Kolomiets D.I., Suprun M.V., Knysh T.V., Hnatiuk N.Y. University Degree And Citizen Science: the Necessity for Promotion of the Latter and the Possibilities of Its Organization in the Teachers Professional Training. *The New Educational Review*, Vol. 64, No.2/2021. P. 175-187.
17. Laurel B. (ed.). Design Research: Methods and Perspectives. Cambridge, MA: MIT Press. 2003.
18. Leshchenko M.P., Kolomiets A.M., Iatsyshyn A.V., Kovalenko V.V., Dakal A.V., Radchenko O.O. Development of informational and research competence of postgraduate and doctoral students in conditions of digital transformation of science and education. *Journal of Physics: Conference Series*. 2020. Volume 1840, Issue 119.
19. Lloyd P. You Make It and You Try It Out: Seeds of Design Discipline Futures. *Design Studies*. Volume 65, November 2019, P.167-181.
20. Melles G., Woelfel C. Postgraduate Design Education in Germany: Motivations, Understandings and Experiences of Graduates and Enrolled Students in Master's and Doctoral Programmes. *The Design Journal*, 2014. 17(1). P.115–135.
21. Noel G. We All Want High-Quality Design Education: But What Might That Mean? *She Ji: The Journal of Design, Economics, and Innovation*, Volume 6, Issue 1, 2020, P. 5-12.

22. Norman D. The Science in the Science of Design forward to The Psychology of Design: Creating Consumer Appeal (New York: Routledge, 2016), XIV-XVI.
23. Zeisel J. Inquiry by design. W.W. Norton and Company, New York, 2006.

References

1. Chuprina N. V. Naukovo-doslidnytski zasady dyzainerskoi diialnosti (Scientific research basics of the design activity). *Tehnolohii ta dyzain*. 2012. №2 (3). S. 1-8. (in Ukrainian)
2. Barab S., Squire K. Design-based research: Putting a stake in the ground. *The Journal of the Learning Sciences*. 2004. 13(1). P.1-14.
3. Bichler M. Design science in information systems research. *Wirtschaftsinformatik*, 2006. 48(2). P.133-135.
4. Ceschin F., Gaziulusoy I. (Eds.), Introduction to Design for Sustainability: A Multi-level Framework from Products to Socio-technical Systems. Routledge, Oxon, UK. 2020. 188 p.
5. Colomina B., Wigley M. Are We Human? Notes on an Archaeology of Design. Zürich, Switzerland. 2016. 288 p.
6. Cross N. A brief history of the Design Thinking Research Symposium series. *Design Studies*, 2018. Vol.57, pp. 160-164.
7. Dickinson J. I., Marsden J. P., Read M. A. Empirical design research: Student definitions, perceptions, and values. *Journal of Interior Design*, 2007. 32(2): P.1-12.
8. Durling D. Discourses on research and the PhD in design. *Quality Assurance in Education*, 2002. 10(2). P.79-85.
9. Frascara J., Noël G. What's Missing in Design Education Today? *Visible Language*, 46 (2012), pp. 36-56.
10. Frascara J. Design and Design Education: How Can They Get Together? *Art, Design and Communication in Higher Education*, 16 (2017), №1, pp. 125-131.
11. Frayling C. Research in Art and Design. *Royal College of art Research Papers*, 1993, 1(1), P.1-5.
12. Friedman K. Theory construction in design research: Criteria: Approaches, and methods. *Design Studies*, 2003, 24(6) P.507-522.
13. Horváth I. A treatise on order in engineering design research. *Research in Engineering Design*, 2004, 15(3). P.151-185.
14. Hugentobler H. K. Design als Handlungsweise. *Designwissenschaft und Designforschung: Ein einführender Überblick*, Luzern. 2010, S. 11-16.
15. Janjamlah T., Kaewlai P. Design Research Methodology: Knowledge Inquiry Through Constructive Design Research. *JARS – Journal of Architectural / planning Research and Studies*. 2020. 17(1). P.91-102.
16. Kolomiiets A.M., Gromov I.V., Kolomiiets D.I., Suprun M.V., Knysh T.V., Hnatiuk N.Y. University Degree And Citizen Science: the Necessity for Promotion of the Latter and the Possibilities of Its Organization in the Teachers Professional Training. *The New Educational Review*, Vol. 64, No.2/2021. P. 175-187.
17. Laurel B. (ed.). Design Research: Methods and Perspectives. Cambridge, MA: MIT Press. 2003.
18. Leshchenko M.P., Kolomiiets A.M., Iatsyshyn A.V., Kovalenko V.V., Dakal A.V., Radchenko O.O. Development of informational and research competence of postgraduate and doctoral students in conditions of digital transformation of science and education. *Journal of Physics: Conference Series*. 2020. Volume 1840, Issue 119.
19. Lloyd P. You Make It and You Try It Out: Seeds of Design Discipline Futures. *Design Studies*. Volume 65, November 2019, P.167-181.
20. Melles G., Woelfel C. Postgraduate Design Education in Germany: Motivations, Understandings and Experiences of Graduates and Enrolled Students in Master's and Doctoral Programmes. *The Design Journal*, 2014. 17(1). P.115-135.
21. Noel G. We All Want High-Quality Design Education: But What Might That Mean? *She Ji: The Journal of Design, Economics, and Innovation*, Volume 6, Issue 1, 2020, P. 5-12.
22. Norman D. The Science in the Science of Design forward to The Psychology of Design: Creating Consumer Appeal (New York: Routledge, 2016), XIV-XVI.
23. Zeisel J. Inquiry by design. W.W. Norton and Company, New York, 2006.

УДК: 378.22:796:[57]

DOI 10.31652/2415-7872-2022-69-107-120

ВАСИЛЬ ГАЛУЗЯК

orcid.org/0000-0001-7223-3821

wgaluz@gmail.com

доктор педагогічних наук, професор ВДПУ імені Михайла Коцюбинського
Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського
вул. Острозького, 32, м. Вінниця

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОСОБИСТІСНО-ПРОФЕСІЙНОЇ ЗРЛОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

У статті представлено результати емпіричного дослідження особливостей розвитку особистісно-професійної зрілості майбутніх учителів на етапі їх підготовки в педагогічному університеті. Особистісно-професійна зрілість розглядається як багатовимірне системне утворення, що забезпечує самоорганізацію життєвого і професійного шляху особистості, досягнення внутрішньої гармонії і налагодження конструктивних взаємин з іншими людьми. Діагностика особливостей розвитку особистісно-професійної зрілості майбутніх учителів здійснювалася за чотирма критеріями: мотиваційно-ціннісним, особистісно-диспозиційним, когнітивним і функціональним. Ціннісно-мотиваційний критерій характеризується структурою ціннісних орієнтацій, які поєднують два вектори спрямованості: інтраіндивідуальний (прагнення до самодетермінації, самоорганізації, саморозвитку, самоактуалізації) та інтеріндивідуальний (альтероцентрованість – орієнтація на інтереси й потреби інших людей, універсальні моральні цінності); особистісно-диспозиційний критерій відображає розвиток професійно важливих особистісних характеристик (ідентичності, суб'єктності, рефлексивності, толерантності, інтернальності, емпатійності); когнітивний критерій репрезентує сформованість діалектичного професійного мислення; функціональний критерій характеризується поведінковими проявами особистісної зрілості (самостійність, самодетермінація, самоорганізація, відповідальність, активність, особистісно-професійне самовдосконалення). Результати дослідження свідчать про гетерохронність розвитку особистісно-професійної зрілості майбутніх учителів, що проявляється в мінливості окремих показників, нерівномірності формування її складових на різних етапах підготовки, чергуванні періодів інтенсивного розвитку та відносно стабілізації. Упродовж навчання в педагогічному університеті спостерігаються окремі позитивні тенденції в особистісно-професійному становленні студентів: поступово зростає адекватність професійної Я-концепції, підвищується самооцінка професійно важливих якостей, посилюється професійна спрямованість. Водночас для більшості студентів властивий досуб'єктний і перехідний рівень особистісно-професійної зрілості, що знаходить вияв у дифузності професійної ідентичності, невизначеності індивідуальної системи професійно-ціннісних орієнтацій, браку суб'єктності, рефлексивності та толерантності, схильності до дихотомічного професійного мислення та спрощеного розуміння педагогічних явищ і процесів, недостатній сформованості умінь самоорганізації, саморегуляції та особистісно-професійного саморозвитку.

Ключові слова: майбутній учитель, особистісно-професійна зрілість, критерії особистісно-професійної зрілості, рівні особистісно-професійної зрілості, діагностика особистісно-професійної зрілості.

VASYL HALUZIAK

Doctor of Pedagogical Sciences, professor
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University
Ostrozhskoho str. 32, Vinnytsia

PECULIARITIES OF DEVELOPMENT OF PERSONAL AND PROFESSIONAL MATURITY OF A FUTURE TEACHERS

The article presents the results of an empirical study of the peculiarities of the development of personal and professional maturity of future teachers at the stage of their training at a pedagogical university. Personal and professional maturity is considered as a multidimensional systemic education that ensures self-organization of the life and professional path of an individual, achievement of internal harmony and establishment of constructive relationships with other people. Diagnostics of the features of the development of personal and professional maturity of future teachers was carried out according to four criteria: motivational-value, personal-dispositional, cognitive and functional. The value-motivational criterion is characterized by the structure of value orientations, which combine two orientation vectors: intra-individual (the desire for self-determination, self-organization, self-development, self-actualization) and interindividual (alter-centrism – orientation towards interests and needs of other people, universal moral values); the personal-dispositional criterion reflects the development of professionally important personal characteristics (identity, subjectivity, reflexivity, tolerance, internality, empathy); the cognitive